
Convergențe și divergențe în raportarea aspectelor cheie de audit la nivelul industriei bancare din Europa Centrală și de Est

---

Prof. univ. dr. Aurelia ȘTEFĂNESCU,
Academia de Studii Economice din București, România,
e-mail: aurelia.stefanescu@cig.ase.ro

Drd. Denis-Adrian LEVANTI,
Academia de Studii Economice din București, România,
e-mail: levantidenis10@stud.ase.ro

Rezumat

Turbulențele economice manifestate la nivel internațional și național influențează industria bancară, în cadrul căreia se reclamă o abordare inovatoare a valorii informaționale a rapoartelor auditorului independent.

Pentru a reduce asimetria informațională a rapoartelor de audit din perspectiva părților interesate, autoritățile competente au emis o serie de reglementări privind modificarea structurii și conținutului acestor rapoarte. Cea mai importantă modificare a vizat prezentarea aspectelor cheie de audit, considerate a aduce numeroase beneficii părților interesate.

În acest context, cercetarea efectuată are ca obiectiv identificarea, analizarea și compararea aspectelor cheie de audit raportate de către auditorii statutare ai instituțiilor de credit din Europa Centrală și de Est. Rezultatele cercetării au relevat faptul că aspectele cheie de audit raportate reflectă particularitatea industriei și activității acestor instituții. De asemenea, cercetarea efectuată a evidențiat un portofoliu de elemente convergente și divergente în raportarea aspectelor cheie de audit atât la nivelul teritoriilor analizate, cât și la nivelul firmelor de audit.

Considerăm că rezultatele cercetării sunt utile, bidimensional, părților interesate circumscrise industriei bancare, organismelor profesionale și autorităților de reglementare, astfel: generarea unui plus de valoare privind valențele informaționale ale raportului de audit și construirea unei simetrii informaționale a raportului de audit, raportată la părțile interesate.

Cuvinte cheie: *audit statutar; raportul auditorului independent; aspecte cheie de audit (KAM); instituții de credit; Europa Centrală și de Est*

Clasificare JEL: M42, G29

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Ștefănescu, A., Levanti, D-A. (2021), Convergent and Divergent Elements in the Reporting of Key Audit Matters at the Level of the Banking Sector from Central and Eastern Europe, *Audit Financiar*, vol. XIX, no. 1(161)/2021, pp. 130-144, DOI: 10.20869/AUDITF/2021/161/003

Link permanent pentru acest document:

<http://dx.doi.org/10.20869/AUDITF/2021/161/003>

Data primirii articolului: 19.10.2020

Data revizuirii: 5.11.2020

Data acceptării: 30.01.2021

Introducere

În contextul actual, dominat de pandemia COVID-19 și implicit de efectele economice negative asupra entităților economice, indiferent de industria în care activează, dar mai ales în cea bancară, relevanța și credibilitatea rapoartelor auditorului statutar pentru părțile interesate au un trend ascendent.

Problematica structurală și informațională a rapoartelor auditorilor statutari prezintă interes atât pentru organismele profesionale, autorități de reglementare europene și internaționale, dar și pentru mediul academic.

Astfel, solicitările pentru extinderea raportului auditorului statutar au crescut de-a lungul ultimelor decade. Formatul tradițional al raportului de audit a fost criticat de utilizatori întrucât prezenta informații limitate cu privire la specificul entității auditate (Comitetul Internațional pentru Standarde de Audit și Asigurare – IAASB, 2015). Încrederea investitorilor și a părților interesate în auditul independent și în auditorii statutari s-a pierdut în urma scandalurilor ce au condus la crize financiare și la falimentele unor mari corporații, întrucât multe dintre rapoartele de audit aferente acestor entități prezentau o opinie nemodificată (Asare și Wright, 2012). Astfel, o opinie simplă, conform căreia situațiile financiare ofereau o imagine fidelă asupra activității, nu mai era suficientă.

Ca răspuns la solicitările de a reduce decalajul de informații dorite de către utilizatori și cele în fapt prezentate în cadrul raportului de audit, autorități de reglementare precum IAASB, Comitetul de Supraveghere a Contabilității Entităților Publice, Consiliul pentru Raportare Financiară din Marea Britanie sau Comisia Europeană au demarat inițiative pentru îmbunătățirea raportului de audit, propunând modificări care au vizat creșterea semnificativă a informațiilor prezentate

La nivelul Uniunii Europene (UE), Parlamentul European și Consiliul au pregătit noi propuneri privind auditul statutar, considerate a spori transparența raportului de audit și a crește încrederea în profesia de auditor statutar. Ca urmare a avizării acestora, la nivelul UE au fost introduse două acte legislative ce abordează reforma activității de audit, și anume: Directiva 2014/56/UE privind auditul statutar și Regulamentul UE nr. 537/2014 privind cerințele specifice referitoare la auditurile statutare ale entităților de interes public.

Aceste reglementări au fost adoptate în data de 16 aprilie 2014 și au intrat în vigoare în data de 17 iunie 2016. Toate statele membre ale UE au transpus noile cerințe în legislația națională. La nivelul României, a fost adoptată Legea nr. 162/2017 privind auditul statutar al situațiilor financiare anuale și al situațiilor financiare consolidate.

La nivelul IAASB, a fost demarat un proces de revizuire a standardelor internaționale de audit (ISA) ce vizau activitatea de raportare a auditorilor statutari, respectiv a fost emis un nou standard, ISA 701 „*Comunicarea aspectelor cheie de audit în raportul auditorului independent*”. Rezultatul s-a concretizat în modificarea structurii și conținutului raportului auditorului statutar, prezentarea aspectelor cheie de audit reprezentând cea mai semnificativă schimbare, considerată a aduce numeroase beneficii părților interesate, reglementatorilor, persoanelor responsabile de governanța corporativă și firmelor de audit. Potrivit ISA 701, KAM reprezintă acele aspecte care, în opinia profesională a auditorului, au avut un impact semnificativ în efectuarea misiunii de audit. În consecință, autoritățile de reglementare a profesiei de auditor statutar din diferite state și-au revizuit standardele naționale în vederea asigurării conformității cu regulile adoptate la nivel internațional.

La nivelul literaturii de specialitate există numeroase studii ce vizează efectul prezentării KAM asupra părților interesate, creșterea calității raportării financiare și a auditului statutar, analize privind principalele KAM raportate în cadrul diverselor industrii. Majoritatea acestor studii sunt concentrate pe analiza rapoartelor de audit statutar dintr-un anumit teritoriu (în principal state din Europa de Vest), respectiv o anumită industrie. Sectorul bancar este exclus în mod uzual din aceste studii.

În acest context, lucrarea are ca scop identificarea, analizarea și compararea KAM prezentate în cadrul rapoartelor auditorului independent ale instituțiilor de credit ce își desfășoară activitatea în trei țări ale Europei Centrale și de Est, și anume: România, Polonia și Cehia. Opțiunea pentru aceste țări o argumentăm prin faptul că reprezintă un grup de economii în curs de dezvoltare, cu o poziționare geografică apropiată și o configurație instituțională similară (Banca Europeană pentru Investiții, 2013).

Considerăm că rezultatele cercetării vor fi utile părților interesate circumscrise industriei bancare, organismelor

profesionale și autorităților de reglementare în vederea îmbunătățirii valențelor informaționale ale raportului de audit. Astfel, pe fondul instabilității economice și a vulnerabilității industriei bancare, raportul de audit statutar va răspunde nevoilor informaționale ale părților interesate în termeni de inteligibilitate, relevanță și credibilitate.

Articolul este structurat astfel: prima secțiune abordează multidimensional conceptul de KAM, secțiunea a doua este dedicată cercetării privind raportarea aspectelor cheie de audit în industria bancară din Europa Centrală și de Est. În cadrul celei de-a treia secțiunii sunt prezentate cadrul teoretic și metodologia cercetării, urmată de secțiunea dedicată prezentării și interpretării rezultatelor cercetării. În ultima secțiune sunt prezentate concluziile finale ale studiului, limitările și direcțiile viitoare de cercetare.

1. Revizuirea literaturii de specialitate

Importanța modificărilor aduse raportului auditorului statutar și, implicit, prezentării KAM, se reflectă și la nivelul literaturii de specialitate prin diversitatea abordărilor conceptuale ale acestora.

În acest sens, Sneller et al. (2016) au analizat importanța prezentării KAM în corelație cu tehnologia informației pentru părțile interesate în Olanda. Autorii au studiat rapoartele de audit aferente perioadei 2013 – 2015 pentru 25 de entități listate la Bursa de Valori din Amsterdam. Rezultatele cercetării evidențiază că cele 75 de rapoarte de audit conțin 255 de KAM, din care 39 sunt referitoare la tehnologia informației. Printre cele mai importante și frecvent raportate KAM referitoare la tehnologia informației se numără: fiabilitatea și continuitatea sistemelor informaționale, programe de transformare și noile modele de afaceri și externalizarea serviciilor IT.

Abdullatif și Rahahleh (2019) au explorat aplicarea ISA 701 în Iordania, efectuând o analiză a rapoartelor de audit emise de către auditorii financiari în anii 2017 (pentru un număr de 193 de entități) și 2018 (pentru un număr de 192 de entități), respectiv prin susținerea de interviuri cu 18 parteneri și directori de audit implicați în raportarea KAM. Rezultatele studiului indică faptul că numărul KAM raportate în Iordania este relativ redus, acestea referindu-se, în principal, la creanțe, stocuri,

investiții imobiliare și venituri. De asemenea, autorii au identificat faptul că, în general, firmele de audit au abordări diferite în ceea ce privește natura și conținutul aspectelor cheie de raportat, având tendința de a raporta KAM specifice industriei în care activează o entitate și nu specifice entității auditate.

Ciger et al. (2019) au identificat și analizat cele mai semnificative KAM raportate de către auditorii entităților ce operează în domeniul producției, în vederea determinării divergențelor dintre aspectele cheie raportate în Turcia și țările din Europa Centrală și de Est. Eșantionul a inclus 177 de entități listate la Bursa de Valori din Istanbul. Pentru studiul comparativ, au fost analizate rapoartele de audit ale următoarelor entități: 94 de entități listate la Bursa de Valori din Varșovia, 38 de entități listate la Bursa de Valori București și 28 de entități listate la Bursa de Valori din Praga. Rezultatele studiului indică faptul că natura și numărul mediu al KAM raportate sunt similare cu precădere în Turcia și Polonia. Din perspectiva unei evaluări mai specifice, natura KAM este similară în Turcia, Polonia și România în cazul entităților ce operează în sectorul de producție de metale. Cea mai notabilă diferență dintre Turcia și două dintre țările est-europene (România și Polonia) vizează prezentarea continuității activității.

Kend și Nguyen (2020) au examinat KAM raportate în cadrul a 3.000 de rapoarte de audit pentru entități din Australia, din perioada 2017 și 2018. Printre cele mai frecvente KAM raportate se numără ajustările pentru deprecierea fondului comercial și a imobilizărilor necorporale, evaluarea activelor, recunoașterea veniturilor și achizițiile, parte din acestea fiind validate și de studiul realizat de Abdullatif și Rahahleh, 2019. Aproximativ 70% dintre rapoartele de audit analizate conțin aceleași KAM raportate pentru 2017 și 2018. De asemenea, studiul indică faptul că există diferențe în ceea ce privește numărul KAM raportate în funcție de mărimea firmei de audit.

Li (2017) a studiat beneficiile prezentării KAM în cadrul rapoartelor de audit aferente anului 2016, pentru un număr de 84 de entități listate la Bursa de Valori din Beijing. Rezultatele cercetării relevă că printre cele mai frecvente KAM identificate se numără: recunoașterea veniturilor, măsurarea la valoare justă, ajustările pentru deprecierea activelor și impozitele amânate. De asemenea, rezultatele studiului indică faptul că prezentarea KAM a avut mai mult o semnificație simbolică decât una informațională.

Dintr-o altă perspectivă, Tudor et al. (2018) au analizat răspunsurile părților interesate la invitația IAASB de a comenta asupra modificărilor propuse la raportul auditorului financiar. Analiza a fost efectuată prin utilizarea unei metodologii de cercetare cantitativă și calitativă, bazată pe analize de conținut și metode statistice. Astfel, autorii au concluzionat faptul că introducerea prezentării KAM în cadrul raportului de audit este benefică întrucât, din analiza comentariilor transmise de către respondenți, a reieșit faptul că majoritatea părților interesate au fost de acord cu propunerile de modificare.

Într-o altă viziune, Kitiwong și Sarapaivanich (2020) au analizat în ce măsură implementarea raportului extins de audit în Thailanda, începând cu anul 2016, și în principal, raportarea KAM, a condus la o îmbunătățire a calității auditului. Pentru a răspunde acestei întrebări, autorii au examinat calitatea misiunilor de audit desfășurate pe parcursul a patru ani, prin analizarea unui număr de 1.519 de rapoarte, aparținând a 312 entități. Rezultatele obținute indică faptul că, în urma emiterii noului raport de audit, calitatea auditului nu a fost îmbunătățită. De asemenea, numărul KAM și cele mai comune aspecte raportate, în funcție de natura acestora, nu sunt asociate cu creșterea calității auditului.

Moroney et al. (2020) au examinat impactul divulgării KAM asupra percepției investitorilor din Australia cu privire la calitatea auditului și credibilitatea auditorilor. Rezultatele relevă faptul că prezentarea KAM conduce la creșterea credibilității și valorii auditului în cazul entităților care nu sunt auditate de firmele de audit din grupul Big4. În situația în care o firmă din acest grup efectuează misiunea de audit, credibilitatea și calitatea auditului sunt considerate la un nivel înalt, indiferent dacă KAM sunt prezentate sau nu. De asemenea, autorii au identificat faptul că includerea KAM poate conduce la distragerea atenției investitorilor de la informațiile de bază incluse în conținutul raportului de audit. Astfel, rezultatele studiilor efectuate cu privire la percepția părților interesate asupra îmbunătățirii calității auditului financiar ca urmare a prezentării KAM sunt divergente.

Pratoomsuwan și Yolrabil (2020) au cercetat efectele KAM asupra răspunderii auditorilor financiari în cazul apariției unei fraude sau erori. Respondenții, 174 de auditori, au evaluat existența unei responsabilități mai mari a auditorului atunci când apariția unei denaturări este mai degrabă de natura erorii, decât a fraudei. Adițional, rezultatele demonstrează faptul că

prezentarea KAM reduce răspunderea auditorilor doar în cazul apariției fraudelor, nu și a erorilor. Cumulat, rezultatele susțin opinia conform căreia KAM reduc opiniile discreționare ale părților interesate și, în consecință, răspunderea auditorilor financiari.

Segal (2019) a analizat percepția auditorilor financiari din Africa de Sud cu privire la îmbunătățirea transparenței raportului de audit ca urmare a prezentării KAM, respectiv au identificat care sunt riscurile cu care se confruntă auditorii financiari ca urmare a acestei prezentări și care este impactul acestora asupra relațiilor cu clienții. Prin recurs la metodele de cercetare calitativă și o abordare constructivistă și de investigație, autorul a intervievat 20 de parteneri și directori de audit, ce își desfășoară activitatea în 6 firme (Big4 și firme de mărime medie). Rezultatele cercetării evidențiază faptul că respondenții consideră că transparența raportului de audit nu s-a îmbunătățit ci, în fapt, s-a deteriorat din cauza creșterii așteptărilor și a percepției publice cu privire la rolul auditorului financiar. Respondenții au adus drept argument faptul că, într-adevăr, odată cu includerea KAM în raportul auditorului, volumul de informație disponibilă a crescut, însă, utilizată într-un context eronat, nu reprezintă o informație mai valoroasă. În ceea ce privește noile riscuri la care sunt expuși auditorii financiari, respondenții au menționat: amenințare crescută a litigiilor, riscuri financiare cauzate de onorarii mai mari neproporționate cu marjele de recuperare, interpretarea eronată a KAM de către părțile interesate fără specializare în domeniu.

Dintr-o altă perspectivă, Coram și Wang (2019) au investigat efectul divulgării KAM asupra percepției publicului cu privire la rolul auditorilor. Eșantionul a inclus răspunsuri din partea a 240 de respondenți, auditori neexperimentați. Rezultatele studiului indică faptul că percepția terțelor părți cu privire la rolul auditorilor nu s-a schimbat. În fapt, rolul auditorului este perceput ca fiind ascendent, mai ales atunci când sunt prezentate KAM cu privire la noi standarde contabile implementate în perioada de referință. Aceste rezultate sunt convergente cu cele obținute de Segal (2019) în contextul Africii de Sud, unde așteptările și rolul auditorului financiar în percepția publică au evidențiat un trend ascendent.

Kohler et al. (2020) au studiat efectele prezentării KAM asupra valorii informaționale a raportului auditorului financiar. În particular, a fost examinată valoarea informațională a KAM cu privire la deprecierea fondului

comercial, din perspectiva investitorilor profesioniști și neprofesioniști. Rezultatele principale indică faptul că, în condițiile în care secțiunea dedicată KAM specifică faptul că o schimbare a prezumțiilor cheie ar putea determina o ajustare a valorii fondului comercial, investitorii profesioniști evaluează situația economică a entităților ca fiind semnificativ mai bună comparativ cu situația în care, în cadrul secțiunii respective, ar fi specificat faptul că doar schimbări semnificative ale prezumțiilor cheie ar putea conduce la o ajustare. O altă concluzie a studiului este aceea că, pentru investitorii neprofesioniști, prezentarea KAM nu are nicio valoare comunicativă, ceea ce indică faptul că această categorie de investitori prezintă dificultăți în interpretarea informațiilor în cadrul raportului de audit.

Pinto et al. (2020) au examinat dacă probabilitatea de prezentare a unui KAM este influențată de nivelul de exactitate și detaliu al unui standard de contabilitate. Autorii au utilizat scorul Rules-Based Characteristics pentru a determina exactitatea standardului (de exemplu: este bazat mai mult pe reguli decât pe principii). Eșantionul a inclus 135 de entități listate din Marea Britanie, Franța și Olanda, ale căror auditori au emis rapoarte de audit extinse în anul 2016. Rezultatele indică faptul că probabilitatea de prezentare a unui KAM crește odată cu exactitatea standardului. De asemenea, prezentarea KAM ce derivă din standarde care prezintă un grad ridicat de standardizare din perspectiva regulilor aplicate, conduce la scăderea capacității de înțelegere a conținutului raportului de audit.

Gold et al. (2020) au analizat comportamentul managerilor din Marea Britanie în ceea ce privește raportarea financiară în contextul prezentării KAM ca parte a raportului auditorului financiar. Autorii au identificat faptul că managerii entităților pentru care a fost emis un raport de audit ce include KAM ale auditului prezintă un comportament de raportare mai conservator comparativ cu managerii entităților al căror raport de audit nu include KAM. De asemenea, rezultatele relevă și o tendință redusă de a lua decizii agresive din perspectiva raportării financiare atunci când anticipează că un KAM va fi raportat pentru un anumit subiect. Rezultatele acestui studiu sunt în concordanță cu cele obținute de către Reid et al. (2019), conform cărora divulgarea KAM a condus la îmbunătățirea semnificativă a calității raportării financiare din Marea Britanie.

Velte (2019) a studiat legătura dintre diversitate (procentul de membri de gen feminin ai Comitetului de Audit al entităților din Marea Britanie) și KAM raportate de către auditorii financiari. Eșantionul a inclus entități

listate la Bursa de Valori din Londra, status „premium”, în perioada 2014 – 2015. Astfel, au fost analizate un număr de 660 entități (333 din 2014 și 327 din 2015), instituțiile financiare fiind excluse. Rezultatele indică faptul că entitățile în care predomină membri de gen feminin în cadrul Comitetului de Audit au o mai bună înțelegere a KAM, măsurată cu ajutorul indicelui Flesch.

Similar, Abdelfattah et al. (2020) au investigat dacă genul partenerului de audit influențează gradul și stilul de comunicare a KAM. Ipotezele autorilor au vizat următoarele: partenerii de audit femei raportează mai multe KAM decât partenerii de audit bărbați, partenerii de audit femei prezintă KAM mai detaliat comparativ cu partenerii de audit bărbați, respectiv faptul că partenerii de audit femei au o manieră de abordare mai puțin optimistă decât omologii lor masculini. Eșantionul a inclus toate entitățile listate la Bursa de Valori din Londra, exclusiv entități financiare, ce au format indexul FTSE ALL Shares în perioada 2013 – 2017. Rezultatele indică faptul că este mai probabil ca partenerii de audit femei să raporteze un număr mai mare de KAM comparativ cu partenerii de audit bărbați. De asemenea, raportările efectuate de către partenerii femei conțin un nivel mai ridicat de detaliu, utilizând o abordare mai puțin optimistă.

Raportat la industria bancară, literatura de specialitate în ceea ce privește raportarea KAM este mai limitată. Boolaky și Quick (2016) au studiat impactul prezentării KAM asupra percepției directorilor instituțiilor de credit din Germania asupra calității situațiilor financiare, a auditului și raportului de audit, respectiv asupra deciziilor lor de creditare. Studiul a fost efectuat prin interviuarea a 105 directori ai unor astfel de instituții și utilizarea analizei de covariație (ANCOVA) pentru determinarea percepțiilor și deciziilor acestora. Autorii nu au putut demonstra faptul că includerea KAM influențează într-un mod pozitiv percepția directorilor instituțiilor de credit. În aceeași notă și utilizând aceeași metodă de cercetare, analiza de covariație ANCOVA, Pantsar și Hillstrom (2019) au investigat percepția directorilor instituțiilor de credit din Suedia asupra raportului extins de audit. Pentru efectuarea studiului, s-a recurs la metode de cercetare de tip cantitativ și experimental. Experimentul a inclus un grup de control, șapte grupuri experimentale și un număr de 122 de participanți, directori în cadrul instituțiilor de credit. Rezultatele studiului au relevat faptul că prezentarea KAM a condus la îmbunătățirea percepției directorilor instituțiilor de credit cu privire la valoarea informațională a raportului de audit, în contrast cu rezultatul obținut de Boolaky și Quick.

Institutul Bancar European (2019) a efectuat o analiză empirică a KAM identificate la nivelul industriei financiare. Eșantionul a inclus 90 de instituții de credit ce își desfășoară activitatea în Uniunea Europeană, cu precădere în Germania, Olanda, Italia, Spania și Franța, pentru care au fost analizate rapoartele de audit aferente anului 2017. Numărul mediu de KAM raportate a fost de 3,4. Printre cele mai frecvente aspecte prezentate se numără ajustările pentru deprecierea creditelor și creanțelor, evaluarea instrumentelor financiare la valoare justă, aspecte fiscale, juridice și referitoare la tehnologia informației. Rezultatele analizei Logit indică faptul că există anumiți factori care influențează natura KAM prezentate. Astfel, a fost observat faptul că mărimea instituției de credit influențează probabilitatea de raportare a unui aspect cheie legat de fiscalitate și sistemele informaționale. De asemenea, numărul KAM prezentate este influențat de creșterea valorii activelor instituțiilor de credit. În ceea ce privește raportarea în funcție de firma de audit, a fost identificat faptul că Deloitte înregistrează cel mai ridicat număr mediu de KAM raportate, observându-se o preferință a acestei firme de a raporta aspecte de natură fiscală, comparativ cu celelalte firme din grupul Big4.

Un studiu similar a fost realizat de Accountancy Europe (2019), care a analizat principalele KAM la nivelul sectorului bancar din Europa în anul 2018. Eșantionul a inclus 62 de instituții de credit europene ce dețin majoritatea valorii activelor sectorului bancar european. Studiul a relevat faptul că rapoartele de audit analizate includ 260 KAM, fiind calculată o medie de 4,2 aspecte per raport, mai ridicată față de media de 4 aspecte raportată la nivelul celorlalte industrii. Cel mai mare număr mediu de KAM au fost raportate la nivelul instituțiilor de credit din Irlanda și Elveția (7), în timp ce cel mai scăzut număr mediu a fost înregistrat în Luxemburg și Slovenia (2). În ceea ce privește natura KAM raportate, cele mai frecvente se referă la: ajustările pentru deprecierea creditelor acordate clienței, clasificarea și măsurarea instrumentelor financiare, sistemele informaționale, aspecte legale și de reglementare, impozite amânate și alte ajutări pentru depreciere, aspecte identificate la nivelul studiului efectuat de Institutul Bancar European pentru anul 2017.

În ceea ce privește industria bancară din România, Bătae (2019) a efectuat o analiză a componentelor rapoartelor de audit și a aspectelor cheie de audit raportate de către auditorii financiari ai instituțiilor de credit pentru exercițiile financiare 2017 și 2018. Rezultatele indică faptul că auditorii financiari au

respectat cerințele ISA cu privire la noul raport de audit atât din perspectiva structurii, cât și a conținutului. În legătură cu aspectele cheie de audit, a fost observat faptul că au fost raportate între 2 și 4 KAM per raport. Cele mai frecvente KAM se referă la ajustările pentru deprecierea creditelor acordate clienței, acestea fiind prezentate în toate rapoartele revizuite de autor.

Cercetarea efectuată evidențiază că abordările conceptuale privind KAM sunt multidimensionale atât din punct de vedere al obiectivelor de cercetare, cât și al industriilor și converg către impactul acestora asupra părților interesate și a îmbunătățirii calității raportării financiare și a auditului statutar.

2. Cercetare privind raportarea aspectelor cheie de audit din industria bancară. Cazul Europei Centrale și de Est

2.1. Metodologia cercetării

Obiectivul cercetării este acela de a identifica și analiza elementele convergente și divergente în raportarea aspectelor cheie de audit la nivelul sectorului bancar din Europa Centrală și de Est, mai specific, pentru instituțiile de credit ce își desfășoară activitatea în trei teritorii ale Europei Centrale și de Est, și anume: România, Polonia și Cehia. Aceste state sunt membre ale UE și, în consecință, au obligativitatea de a transpune prevederile Directivelor și Regulamentelor UE în legislația națională. Astfel, potrivit Regulamentului UE nr. 537/2014 privind cerințele specifice referitoare la auditurile statutare ale entităților de interes public, instituțiile de credit reprezintă entități de interes public. Pentru acestea, auditorii statutari întocmesc un raport extins de audit, în cadrul căruia sunt prezentate aspectele cheie ale auditului, potrivit cerințelor ISA 701.

În vederea realizării obiectivului cercetării, am recurs la utilizarea teoriei instituționale și la metodele de cercetare de tip calitativ. Teoria instituțională oferă o perspectivă care ajută la înțelegerea modalității în care organizațiile răspund la presiunile și așteptările instituționale. Aceasta asumă faptul că practicile organizaționale, inclusiv cele de raportare financiară, se află în strânsă legătură cu valorile societății în care o entitate își desfășoară activitatea, având o tendință de a atinge omogenitatea legată de menținerea legitimității organizaționale (Deegan și Unerman, 2011). Procesul de omogenizare a practicilor organizaționale poartă denumirea de izomorfism și este definit ca un proces de constrângere care obligă o unitate dintr-o

populație să semene cu alte unități care se confruntă cu aceleași condiții de mediu (DiMaggio și Powell, 1983). Există trei mecanisme care pot fi utilizate pentru schimbarea izomorfă a organizațiilor și anume: izomorfism coercitiv, prin presiuni formale și informale asupra organizațiilor din partea unor terțe părți de care depind, izomorfism mimetic, prin presiuni de a imita organizații în condiții de ambiguitate și incertitudine și izomorfism normativ, prin presiuni de acțiune profesionist și de a urma practici general acceptabile (DiMaggio și Powell, 1983).

Aplicarea teoriei instituționale în studierea practicilor internaționale de audit este limitată. În schimb, această teorie a fost utilizată de către cercetători pentru a studia adoptarea și aplicarea Standardelor Internaționale de Raportare Financiară (Albu et al., 2014; Hassan et al., 2014; Aburous, 2019). Transpunerea la nivel național a prevederilor Directivei 2014/56/UE și Regulamentului UE nr. 537/2014 s-a realizat în baza izomorfismului coercitiv, statele membre având responsabilitatea de a adopta toate actele normative emise de către instituțiile europene. Revizuirea standardelor naționale de audit pentru a se conforma prevederilor noilor standarde internaționale s-a realizat în baza izomorfismului normativ, ISA fiind considerate standarde de bune practici la nivel internațional. Teoria instituțională este completată de utilizarea metodelor de cercetare de tip calitativ. Cercetarea s-a derulat în două etape: prima etapă a analizei este

reprezentată de revizuirea cerințelor ISA 701 „Comunicarea aspectelor cheie de audit în raportul auditorului independent” în ceea ce privește conținutul raportului de audit și conceptul de aspect cheie de audit. A doua etapă este reprezentată de identificarea aspectelor cheie de audit prezentate pentru eșantionul selectat.

Populația supusă analizării este formată din instituții de credit din România, Polonia și Cehia, după cum urmează:

- top 15 instituții de credit din România, clasificate în funcție de valoarea activelor nete la data de 31 decembrie 2019. Conform raportului anual al Băncii Naționale a României pentru 2019, la 31 decembrie 2019 exista un număr de 34 de instituții de credit ce activau pe piața bancară din România, din care 7 sunt sucursale ale unor instituții de credit străine, ale căror situații financiare sunt întocmite și auditate la nivelul grupului. Instituțiile de credit incluse în eșantion au o cotă de piață totală de 83,86% (Tabelul nr. 1). Cea de-a patra clasată instituție de credit din România (ING Bank N.V. Amsterdam) este o sucursală a unei instituții de credit străine, ale cărei situații financiare sunt pregătite și auditate la nivelul grupului. Astfel, această instituție a fost exclusă din topul realizat și din eșantion. Acest aspect reprezintă o limitare a acestui studiu, întrucât, dacă ar fi fost inclusă, cota de piață totală a eșantionului analizat ar fi fost de 92,87% din sectorul bancar din România.

Tabelul nr. 1. Eșantionul de instituții de credit din România, clasificate în funcție de valoarea activelor nete

Nr. crt.	Denumirea instituției de credit	Valoarea activelor nete la 31 decembrie 2019 (milioane RON)	Cota de piață la 31 decembrie 2019
1	Banca Transilvania	87.741	17,72%
2	Banca Comercială Română	71.450	14,43%
3	BRD Groupe Societe Generale	55.853	11,28%
4	Unicredit Bank	44.541	8,99%
5	Raiffeisen Bank	42.876	8,66%
6	CEC Bank	32.898	6,64%
7	Alpha Bank	17.821	3,60%
8	OTP Bank	13.253	2,68%
9	Garanti Bank	10.870	2,19%
10	Banca de Export-Import a României	7.751	1,57%
11	Banca Românească	6.647	1,34%
12	Banca Comercială Intesa SanPaolo	6.583	1,33%
13	Libra Internet Bank	6.527	1,32%
14	First Bank	6.417	1,30%
15	Credit Europe Bank	4.031	0,81%
Total		415.259	83,86%

Sursa: Raportul anual al Băncii Naționale a României pentru anul 2019, pagina 165, disponibil online la: <https://www.bnr.ro/PublicationDocuments.aspx?icid=3043>

- instituțiile de credit listate pe piața primară a Burselor de Valori din Varșovia, la data de 31 decembrie 2019 (Tabelul nr. 2)

Tabelul nr. 2. Eșantionul de instituții de credit listate pe piața primară a Burselor de Valori din Varșovia	
Nr. crt.	Denumirea instituției de credit
1	Alior Bank Spolka
2	Banco Santander
3	Bank Handlowy W
4	Bank Millennium
5	Bank Ochrony Srodowiska
6	Bank Polska Kasa Opieki
7	BNP Paribas Bank Polska
8	Getin Noble Bank Spolka
9	Idea Bank Spolka

Sursa: <https://www.gpw.pl/list-of-companies>

Cu privire la acest eșantion, menționăm faptul că rapoartele de audit aferente Alior Bank Spolka și Idea Bank Spolka nu au putut fi identificate pe website-urile oficiale ale instituțiilor de credit, respectiv pe cel al Burselor de Valori din Varșovia. În consecință, cele două instituții de credit au fost excluse din eșantion.

- Instituțiile de credit listate pe piața primară a Burselor de Valori din Praga la data de 31 decembrie 2019 (Tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3. Eșantionul de instituții de credit listate pe piața primară a Burselor de Valori din Praga	
Nr. crt.	Denumirea instituției de credit
1	Česká spořitelna (Erste Group)
2	Komerční Banka
3	Moneta Money Bank

Sursa: <https://www.pse.cz/en/market-data/shares/prime-market>

Astfel, eșantionul final cuprinde un număr de 25 de instituții de credit. Toate informațiile necesare efectuării acestui studiu au fost preluate din rapoartele auditorilor statutari aferente situațiilor financiare ale exercițiului financiar încheiat la 31 decembrie 2019. Rapoartele auditorilor statutari au fost obținute din surse publice,

acestea fiind disponibile pe website-urile oficiale ale instituțiilor de credit, respectiv cele ale burselor de valori. Conținutul rapoartelor de audit a fost analizat în detaliu, cu precădere secțiunea dedicată aspectelor cheie de audit și a răspunsurilor auditorilor la acestea. Toate informațiile din rapoartele de audit au fost colectate manual.

2.2. Rezultate și discuții

Premergător analizei de conținut efectuate în vederea identificării aspectelor cheie de audit raportate de către auditorii statutari ai instituțiilor de credit incluse în eșantion, am investigat tipologia opiniilor de audit emise de către aceștia. Astfel, am identificat faptul că pentru toate cele 25 de instituții de credit incluse în eșantion auditorii statutari au emis o opinie nemodificată, conform căreia situațiile financiare întocmite oferă o imagine fidelă, sub toate aspectele semnificative, a poziției financiare la 31 decembrie 2019, respectiv a performanței financiare și a fluxurilor de trezorerie aferente exercițiului financiar încheiat la 31 decembrie 2019.

Cercetarea distribuției firmelor de audit ce efectuează auditul statutar al instituțiilor de credit incluse în eșantion și identificarea numărului de aspecte cheie de audit raportate pentru fiecare instituție de credit în parte a evidențiat următoarele: la nivelul României, a fost prezentat un număr total de 28 KAM pentru cele 15 instituții de credit analizate, ceea ce se transpune într-un număr mediu de 1,86 KAM raportate la nivel de instituție. Distribuția frecvenței numărului KAM este următoarea: 6 situații în care a fost prezentat un singur KAM, 5 situații în care au fost prezentate 2 KAM, respectiv 4 situații în care au fost prezentate 3 KAM. Precizăm faptul că pentru toate instituțiile de credit analizate auditorii statutari au raportat cel puțin 1 KAM (Tabelul nr. 4).

În ceea ce privește raportarea KAM la nivel de firmă de audit (Tabelul nr. 4), analiza efectuată a evidențiat că toate cele 15 instituții de credit din România sunt auditate de către firme de audit membre ale grupului Big4, reprezentând cele mai mari firme de audit la nivel internațional, după cum urmează: 33% auditate de către KPMG, 27% auditate de către Deloitte, iar restul de 40% sunt distribuite în mod egal între PwC și EY. De asemenea, cercetarea efectuată a relevat o tendință generală a firmelor de audit de a raporta același număr de KAM pentru fiecare instituție de credit,

existând doar două situații în care au fost raportate KAM suplimentare. Astfel, Deloitte a raportat 2 KAM la nivel de instituție auditată, EY a raportat 3 KAM la

nivel de instituție auditată, KPMG a raportat 1 KAM pentru patru din cele cinci instituții auditate iar PwC - 1 KAM pentru două din cele trei instituții.

Tabelul nr. 4. Numărul de KAM raportate de către auditorii statutari ai instituțiilor de credit din România

Nr. crt.	Denumirea instituției de credit	Număr KAM raportate	Auditor statutar
1	Banca Transilvania	1	PwC
2	Banca Comercială Română	3	PwC
3	BRD Groupe Societe Generale	3	EY
4	Unicredit Bank	2	Deloitte
5	Raiffeisen Bank	3	EY
6	CEC Bank	1	KPMG
7	Alpha Bank	2	Deloitte
8	OTP Bank	2	Deloitte
9	Garanti Bank	2	KPMG
10	Banca de Export-Import a României	1	KPMG
11	Banca Românească	1	PwC
12	Banca Comercială Intesa SanPaolo	1	KPMG
13	Libra Internet Bank	1	KPMG
14	First Bank	2	Deloitte
15	Credit Europe Bank	3	EY
Total		28	

Sursa: Analiza proprie a autorilor

Cercetarea efectuată la nivelul instituțiilor de credit listate la Bursa de Valori din Varșovia a relevat prezentarea a 21 KAM pentru cele 7 instituții de credit analizate, ceea ce se transpune într-un număr mediu de 3 KAM raportate la nivel de instituție, superior nivelului înregistrat în cazul României (Tabelul nr. 5).

Numărul maxim de KAM raportate este de 5, în timp ce numărul minim este de 2, în ambele situații nivelul fiind superior față de cel înregistrat în România (Tabelul nr. 5). Distribuția frecvenței numărului KAM prezentate este după cum urmează: 1 situație în care au fost raportate 5, respectiv 4 KAM, 2 situații în care au fost raportate 3

KAM, respectiv 3 situații în care au fost raportate câte 2 KAM. În ceea ce privește raportarea KAM la nivel de firmă de audit, precizăm faptul că toate cele 7 instituții de credit din Polonia incluse în eșantion sunt auditate de către firme de audit membre ale grupului Big4, cu excepția Bank Ochrony Srodowiska, ale cărei situații financiare aferente anului 2019 au fost auditate de către Mazars. Având în vedere eșantionul redus, nu am putut identifica o anumită tendință de raportare a numărului de KAM în funcție de firma de audit. Doar Deloitte și KPMG au auditat câte 2 instituții de credit. În ambele situații, KPMG a raportat un număr de 2 KAM.

Tabelul nr. 5. Numărul de KAM raportate de către auditorii statutari ai instituțiilor de credit din Polonia

Nr. crt.	Denumirea instituției de credit	Număr KAM raportate	Auditor statutar
1	Banco Santander	3	PwC
2	Bank Handlowy W	2	KPMG
3	Bank Millennium	2	Deloitte
4	Bank Ochrony Srodowiska	3	Mazars
5	Bank Polska Kasa Opieki	2	KPMG
6	BNP Paribas Bank Polska	4	Deloitte
7	Getin Noble Bank Spolka	5	EY
Total		21	

Sursa: Analiza proprie a autorilor

Cercetarea efectuată la nivelul instituțiilor de credit listate la Bursa de Valori din Cehia a evidențiat prezentarea unui număr total de 6 KAM pentru cele 3 instituții de credit analizate, ceea ce se transpune într-un număr mediu de 2 KAM raportate la nivel de instituție, superior nivelului înregistrat la nivelul României (**Tabelul nr. 6**). De asemenea, a fost identificată o similaritate în

tendința de raportare a numărului de KAM comparativ cu România. Astfel, PwC Cehia a raportat 1 KAM, similar PwC România pentru 2 din cele 3 instituții de credit auditate, respectiv, Deloitte Cehia a raportat cel puțin 2 KAM pentru ambele entități, similar Deloitte România, care a raportat același număr de KAM pentru toate cele instituții de credit auditate din România.

Tabelul nr. 6. Numărul de KAM raportate de către auditorii statutare ai instituțiilor de credit din Cehia

Nr. crt.	Denumirea instituției de credit	Număr KAM raportate	Auditor statutar
1	Česká spořitelna (Erste Group)	1	PwC
2	Komerční Banka	2	Deloitte
3	Moneta Money Bank	3	Deloitte
Total		6	

Sursa: Analiza proprie a autorilor

Analiza naturii KAM prezentate în rapoartele de audit ale instituțiilor de credit din România a evidențiat faptul că cel mai frecvent raportat KAM se referă la ajustările pentru deprecierea creditelor și avansurilor acordate clienților, existente în cazul tuturor instituțiilor de credit analizate (**Tabelul nr. 7**). Ajustările pentru deprecierea creditelor și avansurilor acordate clienților se determină în conformitate cu principiile IFRS 9 „*Instrumente financiare*”, reprezentând un proces complex în cadrul căruia managementul instituțiilor de credit aplică un grad înalt de raționament profesional, folosind ipoteze subiective pentru momentul înregistrării și valoarea care trebuie recunoscută ca depreciere a creditelor și avansurilor acordate. Această arie a fost considerată de către auditorii statutare ca fiind un KAM deoarece creditele și avansurile acordate clienților constituie o parte semnificativă din activele instituțiilor de credit, respectiv datorită semnificației raționamentului profesional aplicat de către management în stabilirea nivelului de depreciere.

Constituirea provizioanelor pentru litigii a fost recunoscută ca fiind un KAM pentru 4 din cele 15 instituții de credit analizate (**Tabelul nr. 7**). Conform rapoartelor auditorilor statutare, provizioanele constituite sunt aferente datoriilor ce vor rezulta ca urmare a finalizării litigiilor în curs, ce vizează aspecte de natură fiscală și litigii cu clientela. Provizioanele pentru litigii au fost considerate ca fiind KAM datorită nivelului semnificativ de raționament profesional aplicat de către managementul instituțiilor de credit pentru estimarea rezultatului final al litigiilor pe rol, respectiv pentru determinarea valorii provizioanelor.

O frecvență de raportare similară a fost observată și pentru recunoașterea veniturilor din dobânzi și comisioane, a căror modalitate de înregistrare în contabilitate este particulară în cazul instituțiilor de credit, comparativ cu cea a entităților care activează în alte industrii (**Tabelul nr. 7**). Astfel, veniturile din dobânzi se recunosc pe durata estimată de viață a unui instrument financiar, folosind metoda ratei de dobândă efectivă, în timp ce recunoașterea veniturilor din comisioane depinde de natura comisioanelor, putând fi recunoscute fie prin utilizarea metodei ratei de dobândă efectivă, fie la momentul prestării unui serviciu de către instituția de credit. Recunoașterea veniturilor din dobânzi și comisioane a fost considerată ca fiind un KAM, având în vedere particularitatea modalității de recunoaștere a veniturilor și volumul mare de tranzacții individuale de valoare redusă. Deloitte a raportat acest KAM pentru cele 4 instituții de credit auditate și incluse în eșantionul de analiză.

Un alt KAM identificat prin investigarea rapoartelor de audit se referă la tehnologia informației și la sistemele relevante utilizate de către instituțiile de credit în raportarea financiară (**Tabelul nr. 7**). Acest KAM a fost raportat de către EY pentru cele 3 instituții de credit auditate și incluse în eșantionul de analiză. Complexitatea mediului informatic al instituțiilor de credit și gradul de automatizare a proceselor relevante pentru raportarea financiară sunt principalele motive pentru care tehnologia informației și sistemele informatice utilizate pentru raportarea financiară au fost considerate KAM.

Investigarea rapoartelor de audit ale instituțiilor de credit din România incluse în eșantion a evidențiat și KAM ce vizează aspecte fiscale, respectiv ajustările pentru

deprecierea fondului comercial (Tabelul nr. 7). Aceste KAM reprezintă aspecte specifice întâlnite la nivelul activității anumitor instituții de credit.

Tabelul nr. 7. Frecvența raportării KAM în funcție de natura acestora în cazul instituțiilor de credit din România			
Nr. crt.	Descriere KAM	Frecvența raportării (număr)	Pondere în total KAM raportate
1	Ajustările pentru deprecierea creditelor și avansurilor acordate clienților	15	54%
2	Provizioane pentru litigii	4	14%
3	Recunoașterea veniturilor din dobânzi și comisioane	4	14%
4	Tehnologia informației și sisteme relevante pentru raportarea financiară	3	11%
5	Aspecte fiscale	1	4%
6	Ajustări pentru deprecierea fondului comercial	1	4%
Total		28	100%

Sursa: Analiza proprie a autorilor

Din punct de vedere al frecvenței raportării KAM, cercetarea efectuată a evidențiat că ajustările pentru deprecierea creditelor și avansurilor acordate clienților sunt cel mai frecvent raportat KAM și în cazul instituțiilor de credit listate la Bursa de Valori din Varșovia, fiind prezentat în cele 7 rapoarte de audit analizate (Tabelul nr. 8). Complementar față de raportările din România, auditorii au inclus ca fiind KAM provizioanele pentru angajamentele de creditare încheiate cu clienții (în situația a 3 instituții de credit). Acestea reprezintă, în principal, facilități de credit aprobate de către instituțiile de credit și neutilizate de către clienți și scrisori de garanție emise.

Al doilea clasat ca fiind cel mai frecvent raportat KAM vizează tot sfera provizioanelor, și anume provizioanele constituite pentru litigiile în curs cu clientela pentru rambursarea comisioanelor și taxelor aferente creditelor de consum rambursate de către clienți înainte de data scadenței contractuale, respectiv litigiile privind clauzele abuzive incluse în facilitățile de creditare acordate în franci elvețieni (CHF), în contextul denominării acestei monede (Tabelul nr. 8).

Instituțiile de credit operează într-o piață reglementată și sunt expuse riscului de modificare a reglementărilor în domeniu, dar și de apariție a unor evenimente ce pot genera modificarea fluxurilor contractuale ale contractelor încheiate cu clienții, respectiv într-o obligație din evenimente anterioare, a cărei decontare va presupune utilizarea de resurse ale instituțiilor respective.

În mod practic, la data de 31 decembrie 2019, auditorii statuari au identificat două decizii ale Curții de Justiție a Uniunii Europene, din 11 septembrie 2019 (cauza C383/18, schimbarea interpretării prevederilor legislației în domeniul creditelor de consum) și din 3 octombrie 2019 (cauza C260/18, referitoare la clauzele abuzive aferente contractelor de credit încheiate de către clienții din Polonia în monedă străină), care, deși nu s-au referit în mod direct la instituțiile de credit în cauză, au generat consecințe pentru acestea. Estimarea riscului derivând din cele două decizii a necesitat aplicarea raționamentului profesional al managementului instituțiilor de credit în ceea ce privește, printre altele, numărul de solicitări de rambursare a comisioanelor percepute, rata rambursărilor anticipate viitoare, numărul de litigii în legătură cu contractele de credit în CHF și deciziile posibile ale curții de judecată cu privire la litigiile actuale și viitoare. Toate aceste elemente au contribuit la raportarea provizioanelor ca fiind KAM. Contrar Poloniei, la nivelul instituțiilor de credit din România, provizioanele pentru litigii ce vizează contractele de credit încheiate cu clientela au fost raportate ca fiind KAM doar în 3 situații, și anume, instituțiile de credit auditate de către EY. Cu toate acestea, nu este prezentat contextul constituirii acestor provizioane, ci este specificat la modul general faptul că provizioanele au fost constituite pentru litigiile pe rol ce vizează contractele de credit cu clienții.

Un alt KAM identificat vizează recunoașterea veniturilor din dobânzi și comisioane (**Tabelul nr. 8**). La fel ca în cazul instituțiilor de credit din România, Deloitte a raportat acest aspect pentru cele 2 instituții de credit auditate și incluse în eșantion. Restul de KAM raportate vizează aspecte specifice întâlnite la nivelul activității

anumitor instituții de credit, precum: achiziția de către BNP Paribas Bank a Raiffeisen Bank Polska, aspecte fiscale privind recuperabilitatea creanței de impozit amânat recunoscută de Getin Noble Bank Spolka, evaluarea tranzacțiilor efectuate de către Getin Noble Bank Spolka cu părțile afiliate.

Tabelul nr. 8. Frecvența raportării KAM în funcție de natura acestora în cazul instituțiilor de credit din Polonia

Nr. crt.	Descriere KAM	Frecvența raportării (număr)	Pondere în total KAM raportate
1	Ajustările pentru deprecierea creditelor și avansurilor acordate clienților	7	33%
2	Provizioane pentru litigii derivând din creditele ipotecare acordate în CHF	5	24%
3	Provizioane pentru angajamente extra-bilanțiere	3	14%
4	Recunoașterea veniturilor din dobânzi și comisioane	2	10%
5	Contabilizarea achiziției unei instituții de credit	1	5%
6	Evaluarea soldurilor bilanțiere și a tranzacțiilor cu părțile afiliate	1	5%
7	Recuperabilitatea creanțelor privind impozitele amânate	1	5%
8	Evaluarea valorii juste a acțiunilor deținute în entități nelistate	1	5%
Total		21	100%

Sursa: Analiza proprie a autorilor

Similar cu situația din România și Polonia, și în cazul Cehiei (**Tabelul nr. 9**) ajustările pentru deprecierea creditelor și avansurilor acordate clienților au fost raportate ca fiind KAM pentru toate instituțiile de credit analizate. Un alt KAM

vizează recunoașterea veniturilor din dobânzi și comisioane. La fel ca în cazul instituțiilor de credit din România și Polonia, Deloitte a raportat acest aspect pentru cele 2 instituții de credit auditate și incluse în eșantion.

Tabelul nr. 9. Frecvența raportării KAM în funcție de natura acestora în cazul instituțiilor de credit din Cehia

Nr. crt.	Descriere KAM	Frecvența raportării (număr)	Pondere în total KAM raportate
1	Ajustările pentru deprecierea creditelor și avansurilor acordate clienților	3	50%
2	Recunoașterea veniturilor din dobânzi și comisioane	2	33%
3	Ajustările pentru deprecierea filialelor	1	17%
Total		6	100%

Sursa: Analiza proprie a autorilor

Rezultatele cercetării efectuate au relevat o serie de elemente convergente și divergente în raportarea

aspectelor cheie de la nivelul celor trei teritorii ale Europei Centrale și de Est analizate. În ceea ce privește

convergența, am identificat faptul că ajustările pentru deprecierea creditelor și creanțelor au fost raportate ca fiind KAM pentru toate cele 25 de instituții de credit incluse în eșantion, considerat a fi cel mai semnificativ aspect al procesului de audit. Acest rezultat este în concordanță cu rezultatele studiilor anterioare efectuate la nivelul sectorului bancar european (Institutul Bancar European, 2019 și Accountancy Europe, 2019). Alte KAM frecvent raportate la nivelul celor trei state au fost provizioanele pentru litigii și recunoașterea veniturilor din dobânzi și comisioane.

Ca elemente divergente, spre deosebire de Polonia și Cehia, un KAM raportat la nivelul instituțiilor de credit din România se referă la tehnologia informației și sistemele informatice utilizate în raportarea financiară. Acest KAM a fost raportat de către EY România pentru instituțiile de credit auditate. Tehnologia informației și sistemele informatice nu au fost raportate ca fiind KAM pentru instituțiile de credit din Polonia și Cehia, nici în cazul Getin Noble Bank Spolka, auditată de către EY Polonia. Un alt aspect semnificativ identificat constă în importanța deosebită acordată de către auditorii statuari ai instituțiilor de credit din Polonia provizioanelor pentru litigii în contextul celor două decizii ale Curții de Justiție a Uniunii Europene, una dintre acestea făcând referire în mod specific la cazul debitorilor din Polonia. La nivelul României, provizioanele pentru litigii au fost raportate ca fiind KAM de către EY, fără însă a prezenta în mod detaliat, ca în cazul Poloniei, contextul constituirii acestor provizioane. La nivelul Cehiei, nu au fost raportate KAM de această natură.

Din punct de vedere al naturii KAM raportate în funcție de auditorul statutar, rezultatele cercetării relevă tendința acestuia de a raporta KAM similare la nivelul instituțiilor de credit auditate din cadrul unei țări, dar și la nivelul regiunii analizate. Spre exemplu, Deloitte a raportat ajustările pentru deprecierea creditelor și avansurilor acordate clienței și recunoașterea veniturilor din dobânzi și comisioane ca fiind KAM pentru toate instituțiile de credit analizate din cele trei teritorii. La nivelul României, KPMG a raportat pentru toate instituțiile analizate un singur KAM și anume ajustările pentru deprecierea creditelor și avansurilor acordate clienței, cu excepția unei situații. Acest aspect a fost observat și la nivelul Poloniei. O situație similară a fost identificată pentru PwC, care a raportat un KAM pentru două din cele trei instituții auditate și incluse în eșantionul de analiză. EY România a raportat aceleași

KAM pentru cele 3 instituții de credit analizate. Dintre acestea, doar aspectul referitor la tehnologia informației și sistemele informatice pentru raportarea financiară nu se regăsește în cazul instituțiilor de credit auditate din Polonia.

Concluzii

Modificările legislative privind auditului statutar și Standardele Internaționale de Audit au avut drept obiectiv elaborarea de către auditorii statuari a unui raport de audit care să conducă la îmbunătățirea credibilității publicului în activitatea de audit statutar și a situațiilor financiare ale entităților, acestea beneficiind în ultimii ani de o mediatizare intensă. Semnificația schimbărilor aduse raportului auditorului statutar și, implicit, a prezentării KAM, s-a reflectat și la nivelul literaturii de specialitate, aserțiunile conceptuale privind KAM fiind multidimensionale atât din punct de vedere al obiectivelor de cercetare, cât și al industriilor și converg către impactul acestora asupra părților interesate și al îmbunătățirii calității raportării financiare și a auditului statutar.

Rezultatele cercetării evidențiază că aspectele cheie de audit raportate la nivelul instituțiilor de credit analizate reflectă particularitatea industriei și activității acestor instituții. Acest rezultat a fost validat prin abordarea comparativă a rezultatelor studiilor anterioare în domeniul raportării KAM, care au vizat entitățile ce își desfășoară activitatea în alte industrii (Sneller et al., 2016; Abdullatif și Rahahleh, 2019; Ciger et al., 2019; Kend și Nguyen, 2020).

Cercetarea aspectelor cheie prezentate în cadrul rapoartelor de audit ale instituțiilor de credit analizate ce își desfășoară activitatea în țări ale Europei Centrale și de Est, respectiv România, Polonia și Cehia, a relevat o serie de elemente convergente și divergente. În ceea ce privește convergența, a fost identificat faptul că ajustările pentru deprecierea creditelor și creanțelor reprezintă cel mai important KAM, acesta fiind raportat în cazul tuturor instituțiilor de credit analizate. Alte KAM frecvent raportate la nivelul celor trei state au fost provizioanele pentru litigii și recunoașterea veniturilor din dobânzi și comisioane. Printre elementele divergente, menționăm raportarea KAM cu privire la tehnologia informației în cazul instituțiilor de credit din România, precum și atenția sporită acordată provizioanelor pentru litigii de către auditorii statuari din Polonia, spre deosebire de

cei din România și Cehia. În ceea ce privește natura KAM raportate în funcție de auditorul statutar, a fost identificată tendința acestora de a raporta KAM similare la nivelul instituțiilor de credit auditate din cadrul unei țări, dar și la nivelul regiunii analizate.

Raportat la limitele cercetării, considerăm că una dintre limite este reprezentată de lipsa raportului de audit pentru cea de-a patra clasată instituție de credit din România, întrucât aceasta este o sucursală a unei instituții de credit străine, ale cărei situații financiare sunt întocmite și auditate la nivelul instituției de credit mamă. Însă, având în vedere cota de piață totală a instituțiilor de credit incluse în eșantion raportat la

sectorul bancar din România, considerăm că rezultatele cercetării nu sunt influențate în mod semnificativ. O altă limitare o reprezintă lipsa rapoartelor de audit pentru două din instituțiile de credit listate pe piața primară a Bursei de Valori din Varșovia.

Ca direcții de cercetare viitoare, ne propunem continuarea investigațiilor cu privire la identificarea și analizarea principalelor aspecte cheie de audit prezentate de către auditorii statutari în cadrul rapoartelor de audit aferente situațiilor financiare ale instituțiilor de credit ce își desfășoară activitatea în alte state membre ale Uniunii Europene.

BIBLIOGRAFIE

1. Abdelfattah, T., Elmahgoub, M., Elamer, AA. (2020), Female Audit Partners and Extended Audit Reporting: UK Evidence, *Early Access Paper*.
2. Aburous, D. (2019), IFRS and institutional work in the accounting domain, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 62, pp. 1-15.
3. Accountancy Europe (2019), Key audit matters in the European Banking Sector, disponibil la <https://www.accountancyeurope.eu/publications/key-audit-matters-in-european-banking-sector/>
4. Albu, C., Albu, N., Alexander, D. (2014), When global accounting standards meet the local context – Insights from an emerging economy, *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 25, 489–510.
5. Alpha Bank România, www.alphabank.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
6. Asare, S., Wright, A. (2012), Investors', auditors', and lenders' understanding of the message conveyed by the standard audit report on the financial statements, *Accounting Horizons*, Vol. 26, Nr. 2, pp. 193–217.
7. Banca Comercială Română, www.bcr.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
8. Banca Românească, www.banca-romaneasca.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
9. Banca Transilvania, www.bancatransilvania.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
10. Banca Națională a României, www.bnr.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
11. Banco Santander, www.santander.pl, accesat la data de 1 septembrie 2020.
12. Bank Handlowy W, www.online.citibank.pl, accesat la data de 1 septembrie 2020.
13. Bank Millennium, www.bankmillennium.pl, accesat la data de 1 septembrie 2020.
14. Bank Ochrony Srodowiska, www.bosbank.pl/mikroprzedsiebiorstwa, accesat la data de 1 septembrie 2020.
15. Bank Polska Kasa Opieki, www.pekao.com.pl, accesat la data de 1 septembrie 2020.
16. Bătae, O. (2019), Expanded Auditor Reports and Audit Fees – A content analysis on the Romanian banking sector, *Audit Financiar*, Vol. XVII, Nr. 4, pp. 653-665.
17. Boolaky, PK., Quick, R. (2016), Bank Directors' Perceptions of Expanded Auditor's Reports, *International Journal of Auditing*, Vol. 20, Nr. 2, pp. 158 – 174.
18. BRD Groupe Societe Generale, www.brd.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
19. BNP Paribas Bank Polska, www.bnpparibas.pl, accesat la data de 1 septembrie 2020.
20. Bursa de Valori București, www.bvb.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
21. Bursa de Valori Praga, www.pse.cz, accesat la data de 1 septembrie 2020.
22. Bursa de Valori Varșovia, www.gpw.pl, accesat la data de 1 septembrie 2020.

23. CEC Bank, www.cec.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
24. Česká spořitelna (Erste Group), www.csas.cz, accesat la data de 1 septembrie 2020.
25. Ciger, A., Vardar, GC., Kinay, B. (2019), Key audit matters: A research on listed firms in CEE countries and Turkey, *Business and Economic Horizons*, Vol. 15, Nr. 3, pp. 393 - 422.
26. Consiliul pentru Standardele Internaționale de Audit și Asigurare, www.iaasb.org, accesat la data de 2 septembrie 2020.
27. Consiliul pentru Standardele Internaționale de Contabilitate, www.ifrs.org, accesat la data de 2 septembrie 2020.
28. Credit Europe Bank, www.crediteurope.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
29. Coram, P.J., Wang, LY., (2020), The Effect of Disclosing Key Audit Matters and Accounting Standard Precision on the Audit Expectation Gap, *International Journal of Auditing*.
30. Deegan, C., Unerman, J. (2011), In *Financial accounting theory*, 2nd European edition, Maidenhead: McGraw-Hill.
31. DiMaggio, P., Powell, W. (1983), The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields, *American Sociological Review*, Vol. 48, pp. 147-160.
32. EximBank România, www.eximbank.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
33. Garanti Bank, www.garantibbva.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
34. Getin Noble Bank Spolka, www.gnb.pl, accesat la data de 1 septembrie 2020.
35. Gold, A., Heilmann, M., Pott, C., Rematzki, J. (2020), Do key audit matters impact financial reporting behavior?, *International Journal of Auditing*, Vol. 24, Nr. 2, pp. 232 - 244.
36. Hassan, E., Rankin, M., Lu, W. (2014), The development of accounting regulation in Iraq and the IFRS adoption decision: An institutional perspective, *The International Journal of Accounting*, Vol. 49, pp. 371-390.
37. IAASB (2015), New and revised Auditor Reporting Standards and Related Conforming Amendments, disponibil la <https://www.iaasb.org/publications/reporting-audited-financial-statements-new-and-revised-auditor-reporting-standards-and-related-11>
38. Intesa Sanpaolo Bank, www.intesasanpaolobank.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
39. Kend, M., Nguyen, LA., Investigating recent audit reform in the Australian context: An analysis of the KAM disclosures in audit reports 2017-2018 (2020), *International Journal of Auditing*, Vol. 24, Nr. 3, pp. 412 - 430.
40. Kitiwong, W., Sarapaivanich, N. (2020), Consequences of the implementation of expanded audit reports with key audit matters (KAMs) on audit quality, *Managerial Auditing Journal*.
41. Komerční Banka, www.kb.cz, accesat la data de 1 septembrie 2020.
42. Köhler, A., Ratzinger-Sakel, N., Theis, J. (2020), The Effects of Key Audit Matters on the Auditor's Report's Communicative Value: Experimental Evidence from Investment Professionals and Nonprofessional Investors, *Accounting in Europe*.
43. Li, H. (2017), The Benefit of Adding Key Audit Matters to the Auditing Report, Proceedings of the 2017 2nd International Conference on Education, Management Science and Economics.
44. Loew, Edgar and Mollenhauer, Tim; An Empirical Analysis of Key Audit Matters in the Financial Industry (April 28, 2019). *European Banking Institute Working Paper Series 2019 - no. 40*, disponibil la SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3379324> sau <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3379324>
45. Libra Bank, www.librabank.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
46. Modar, A., Ayat, S. (2020), Applying a new audit regulation: Reporting Key Audit Matters in Jordan, *International Journal of Auditing*, Vol. 24, Nr. 2, pp. 268 - 291.
47. Moneta Money Bank, www.moneta.cz, accesat la data de 1 septembrie 2020.
48. OTP Bank, www.otpbank.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
49. Pantsar, M., Hillstrom, T. (2019), Swedish Bank Directors' Perceptions of Extended Audit Reports, Master Thesis, disponibil la: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1318963/FULLTEXT01.pdf>

50. Pinto, I., Morais, A., Quick, R. (2020), The impact of the precision of accounting standards on the expanded auditor's report in the European Union, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol. 40.
51. Pratoomsuwan, T., Yolrabil, O. (2020), Key audit matter and auditor liability: evidence from auditor evaluators in Thailand, *Journal of Applied Accounting Research*.
52. Raiffeisen Bank, www.raiffeisen.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
53. Segal, M. (2019), Key audit matters: insight from audit experts, *Meditari Accountancy Research*, Vol. 27, Nr. 3, pp. 472 - 494.
54. Sneller, L., Bode, R., Klerkx, A. (2017), Do IT matters matter? IT-related key audit matters in Dutch annual reports, *International Journal of Disclosure and Governance*, Vol. 14, Nr. 2, pp. 139 - 151.
55. Tiron-Tudor, A., Cordos, GS., Fulop, MT. (2018), Stakeholders' perception about strengthening the audit report, *African Journal of Accounting, Auditing and Finance*, Vol. 6, Nr. 1, pp. 43 - 69.
56. Unicredit Bank, www.unicredit.ro, accesat la data de 1 septembrie 2020.
57. Velte, P. (2018), Does gender diversity in the audit committee influence key audit matters' readability in the audit report? UK evidence, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 25, Nr. 5, pp. 748 - 755.